

Slovenci seveda s takim stanjem jezikovnega vprašanja, kakeršno so pripravili navedeni ukazi, nismo zadovoljni. Mi zahtevamo ter bodemo zahtevali popolno enakopravnost, katero nam jamči člen XIX. tem. zak. Za sedaj bi pa radi videli, da bi se zvrševali vsaj navedeni ukazi, a z lahko vestjo trdimo, da se nam ne izpolnjuje niti ta troha enakopravnosti. Slovenskih pravnikov prva skrb bodi torej, da sami vse storé, kar vsaj tem ukazom do pičice pripomore do veljave, a da zoper protivno postopanje administrativnim pôtom iščejo pomoči, česar tudi sedanjí pravosodni minister sam želi, kakor se je pri posvetovanji o proračunu izjavil.

Čeprav nam torej navedeni ukazi ne dajejo enakopravnosti, vendar smo jej ž njimi bližje. Z razmerami na Kranjskem smo po večjem za sedaj zadovoljni, a prav takšnega poslovanja zahtevati je za Štajersko in Koroško, ker za te pokrajine velja po izrecnem določilu ukaza z dné 18. aprila 1882 vse ono, kar velja za Kranjsko. Za Primorsko velevalo ukazi slovensko uradovanje pač le v silno tesnem smislu. Tu bode pa naloga poklicanih krogov, da pribore slovenščini več veljave tudi pri primorskih sodiščih.

V Ljubljani, 1891. leta.

Dr. F.

Pravno življenje v slovenski občini pred 300 leti.

Štanjel (St Daniele) je precej velika vas (ima nad 600 prebivalcev) na 338 *m* visokem robu Kraške planote nad Branico, v sodnem okraji Komenskem na Goriškem. Kraj je jako star; to pričajo najboljše rimske starine (posode in denarji), katere so se našle pred kakimi desetimi leti v pristavskih vinogradih ob glavni cesti pod Štanjelom. Črepinje od prazgodovinskih posod in rebrasti vrči („cistae“) so se našle na „Taboru“, t. j. na ravnem gričku vrhu vasi, kjer je stalo nekdanje gradišče, a se sedaj vidi le še okrogli stolp sredi tistega prostora, ki je s travo porasten. Štanjel je bil v srednjem veku in še pozneje imenitno utrjeno

mesto, ki je imelo dvoje vrat: glavna vrata na severozahodu nad cesto, druga vrata pa na jugovzhodu proti Kobdilu. Ko so Turki v sedmem desetletji XV. stol. Štanjel oplenili, oskrunili so tudi tamošnjo cerkev in l. 1481. moral jo je Pičanski škof Paskazij iz Gračišća (Galignana), ki je bil takrat namestnik patrijarha Akvilejskega zopet posvetiti. Srednjeveški grad stal je na zahodni strani cerkve, kakor še sedaj. Lastniki tega grada so bili najpoprej Elacherji in potem Turjaci (della Torre). L. 1508 nahajamo Krištofa Kobencla, gospoda Proseškega (iz domače Kraške rodovine, čije potomec Ljudevit Kobencl je umrl l. 1805 kot prvi avstrijski minister na Dunaji) kot poveljnika v gradu Štanjelskem. Po hrabri brambi moral ga je izročiti Benečanom, a ti so ga le jedno leto obdržali, potem je prišel zopet v oblast Kobenclov. Ker je od nekdanj držala mimo Štanjela trgovska pot, zato so bili tam imenitni sejmi in zato so se naselili v tem kraji l. 1564. tudi iz Trsta pregnani židje. V Štanjelu se je rodil Ljubljanski škof Tavčar Janez (1580—1597) in pa Gašpar Andrej Jakomini, ki se je sosebno pečal s trgovino, potem se preselil l. 1758 kot ces. poštar v Celje in dvajset let pozneje, ko je bil uže jako obogatel, v Gradec, kjer je zasnoval novo predmestje (1805), katero se po njem imenuje. Od leta 1792.—1854. bil je Štanjel središče sodnega okraja.

Vsa zemljišča v Štanjelu spadala so iz početka pod gospoščino Rihenberško, katero so bili l. 1528 grofje Lanthieri kupili od nadvojvode Ferdinanda. Njegov sin Karol je oslobodil Ivana Kobencla, gospoda Proseškega, svojega svetovalca in namestnega kancelarja, od vseh podložniških vezij z Rihenberško gospoščino, tako da je od l. 1573. naprej plačeval za vsa svoja posestva v Štanjelu samo 5 goldinarjev gospoščini Rihenberški. Kobencli so imeli v Štanjelu svojo hišo z vrtom v taboru in pa še štiri travnike (na prvem so si zgradili „pristavo“, drugi se je imenoval „Šabec“, tretji „dekanovo zemljišče“ in četrti je bil v Branici) in za vse to so plačevali po omenjenem letu le 30 krajcarjev v Rihenberk in prav toliko v Vipavo, da so s tem priznavali staro zavisnost svojih posestev od omenjenih dveh gospoščin. Ob jednom je nadvojvoda Karol oprostil Kobencle od vseh desetin v Sv. Križi na Krasu (pri Tomaji); te desetine so se poprej plačevale Vipavski gospoščini. Poleg Kobenclov po-

sedoval je takrat še Febo della Torre (Thurn) jedno zemljišče v Štanjelu in zato je bil dolžan, da je vsake kvatre po jeden tovor žita od graščine Rihenberg prenesti dal v mlin ob Vipavi in moko nazaj.

Pod gosposčino Rihenbergško pa je spadalo l. 1572, ko je bil urbarij v Ljubljani pregledan in popravljen, 97 kmetov (med njimi tudi neka Špela Hrovatica). Načelnik občini je bil župan, katerega so imenovali po takratnem laškem običaji „dekana“. Za opravljanje svoje službe dobival je župan jedno marko soldov (okolo 12 gld. našega denarja), katero mu je gosposčina povrnila od uplačane desetine; potem je užival dohodke nekega vrta pod mestnim ozidjem (ta pa je bil takrat „pustota“ t. j. neobdelan,) in še od drugega vrta pri vodnjaku pod cesto, ki mu je dajal 12 beličev („schilling“) dohodkov na leto. Župan je imel pravico, da je za vsak dolg izpod jedne marke zarubil dolžnika, ko se mu je to naznanilo štirinajst dni poprej. Od vsake prepovedi in vsakega sekvestra dobival je župan po osem beličev. Kedar ni bilo sodnika blizu, smel je župan tudi vsakega hudodelca zapreti, zato je dobil dvanajst beličev. Vsakikrat, ko se je vino prodajalo in kupovalo, moral je župan prisoten biti in sode izmeriti, koliko da drže. Zato pa, da je „ročno“ prišel k meritvi, dobil je po velikosti soda dva ali tri poliče vina in prodajalec kakor kupovalec moral sta mu jesti dati do sita. Vsakikrat, ko se je kako zemljišče prodalo, zamenjalo in odstopilo, moral je župan zraven biti (če ni prišel graščinski oskrbnik sam) ter potrditi premembo posesti, a za to je dobil po osem beličev. Kupec ali prejemalec moral je potem dati celo ovco in potrebno mero vina za „likof“. Oboje so prinesli na mestni trg in tisti, katere je bil župan kot priče prodaji ali zamembi poklical, so vse pojedli in popili. Od vsakega tovara prodanega vina bilo je plačati Štanjelski cerkvi dva beliča. Če je hotel kdo na občinskem zemljišči kak vinograd na novo izkopati, ali pa ga v najem vzeti, moral je to županu naznaniti in ta je potem prišel s tremi, štirimi ali petimi sosedi na lice mesta pregledat, ali se vinograd lahko izkrči brez kvare za občino. Ako župan v tem smislu spozna, poroči potem graščinskemu oskrbniku, ki mora skušati, da kolikor moči dragó nov vinograd oddá v najem. Za svoj izvid

dobi „dekan“ osem beličev in pozneje, ko se potrdi najem ali zamena, zopet osem.

V Štanjelu so bili takrat trije letni sejmi: o sv. treh kraljih, v praznik sv. Primoža in sv. Marije Magdalene. Župan je upravičen podeliti pravico prodajanja in za to dobi od vsakega po dva beliča, povrhu tega pa še od vsakega tovara lončenine po dva. Graščinski oskrbnik je dobival od vsakega kramarja po dva beliča in od vsakega, ki je imel svojo stalno kolibo, po štiri beliče. Vrhu tega je dobival oskrbnik še vsake kvatre od vsakega prinešenega tovara po dva beliča. Zato pa je bil oskrbnik dolžan, da je na vsak sejem prišel osebno s svojimi biriči, tam stražil in če treba sodil. Ob takih prilikah ga je moral župan pogostiti, a da je to laglje storil, zato sta mu morala župana Gabrovški in Tomaževski dati po sedem mernikov ovsa, sedem pogač in sedem kokošij. Le v praznik sv. Marije Magdalene dajala sta mesto po sedem, po šest mernikov, pogač in kokošij. Ako so tržni dan vpricho oskrbnika koga zaprli, tedaj je dobil oskrbnik štiri beliče, njegov pisar štiri in župan tudi štiri. Na večer pred sv. tremi kralji moral je župan pripraviti sodniku ali oskrbniku in njegovim ljudem večerjo, semanji dan pa kosilo, južino in večerjo. Drugega dne je potem sodnik „pravde“ sodil in tega dne je dobil kosilo ter južino. Če je pa sodnik še dalje v mestu ostal, potem ni bil župan več zavezan še kaj dati mu, pač pa tisti, ki še neso bili plačali svoje najemščine, kajti oskrbnik je pobiral semanji dan tudi graščinske davke. Na večer pred sv. Primožem in drugega dne moral je župan prehraniti oskrbnika in njegove ljudi, ali ni bil dolžan skrbeti tudi za njih konje. Na večer pred sv. Marijo Magdaleno moral je dekan prehraniti oskrbnika, njegovega pisarja in njih konje, prav tako ves dan naslednjega praznika. Ko je potem oskrbnik po semanjem dnevi pravde sodil, moral je dati župan vsem osebam, ki so prišle iz gradu, zjutraj veliko pojedino, a po dokončani sodbi južino. Vsakokrat, ko je prišel pisar za kako občinsko stvar v Štanjel, poslan od oskrbnika, moral mu je župan dati kos kruha in jedenkrat piti. Če je pa zaradi česa drugega prišel, ali če so mu drugi pot plačali, ni bil župan zavezan, kaj dati mu.

Župan je moral po stari navadi skrbeti za mestno stražo in v to določiti, kakor je bilo „od nekdanj“ navadno, šest oseb.

V nevarnosti, ko se sovražnik približuje, sme to stražo tudi pomnožiti in če bi v tem slučaju kak stražnik zapustil, bodisi čez dan ali po noči, svoje mesto, kaznuje ga lahko z osmimi beliči in mu naloži, da mora drugega dne zopet priti na stražo. V ta posel se ni oskrbniku čisto nič utikati, nego to je popolnem stvar Štanjelske občine. Župan mora tudi ukazati vse rabote, ki so potrebne za vzdrževanje tabora in cest, kakor tudi za vse druge občekoristne stvari. Zato pa županu ni treba plačevati hišnega davka in mesne užitnine. Zaradi županovega sodstva pritožijo se kmetje lahko v Rihenberk, prizivajo pa v Gorico.

Štanjelski kmetje so morali rabotati Rihenberški graščini, t. j. prinašati in voziti drva, lomiti kamenje in pri popravljanji grada podajati potrebne tvarine, potem v jeseni dovažati žito in vino (vsak kmet po dva dni, vsak polovičar pa po jeden dan). Ob času vojne ali turških napadov morali so pisma prenašati od jednega župana do drugega. Morali so tudi ceste vzdrževati in popravljati, namreč Rihenberško doli do doline, Šmarijsko do mosta pri Gabriji, potem dve cesti (jedno za konje, drugo za vozove) do reke Branice in naposled cesto proti Raši do Kobdilja. Tudi jim je bilo skrbeti za most čez Branico na Šmarijski cesti.

S. R.

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) „**Actio negatoria.**“ Povod jej mora dati namerno dejanje toženčevo.

Okrajno sodišče v R. je odbilo tožbeno zahtevo, naj toženec Fran K. pripozna, da nima služnostne pravice na tožiteljevem posestvu, zlasti ne na njegovi parceli 70 in tu nahajajoči se mlaki, in naj toženec ne smé več kopati svoje živali v tej mlaki. Razlogi: Posestvo tožiteljevo je zraven posestva toženčevega in zlasti se dvorišče tožiteljevo drži dvorišča toženčevega, a ni je naprave,